

sım 1909'da Maarif Nezâreti'ndeki görevinden ayrıldı. Daha sonra Vefâ İdâdisi ve Bezmiâlem Kız Sultânisi'nde ders verme-ye devam etti. 9 Ocak 1943'te Suadiye'deki evinde vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedildi.

Muallim Kâzım Bey ve Sakallı Kâzım Bey diye de anılan İsmail Kâzım Uz döneminin önemli eğitimci ve müzikşinasları arasında yer almıştır. İlk müzik bilgilerine Dârüşşafaka'da hocası olan Zekâî Dede'nin evindeki meşklerle başlamış, bu çalışmaları hocasının vefatına kadar (1897) on yıl devam etmiştir. Nazârî bilgilerin yanı sıra pek çok eser ve özellikle Mevlevî âyinlerinin hemen tamamını meşketmiş, bu arada Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den faydalanmıştır. Batı müzikisini Muzka-i Hümayun'daki hocalığı sırasında öğrenmiştir. Aynı zamanda Rifâiyye ve Sa'diyye tarikatları muhibbi olan İsmail Kâzım Bey Mevlevî idi. Düzenli şekilde devam ettiği Bahariye Mevlevîhânesi'nde mukabele günleri bariton sesiyle mutripte yer alırdı. Üsküdar Müsiki Cemiyeti'nin hoca kadrosunda bulunmuş, Osman Şevki Uludağ ve Rauf Yekta Bey ile kurdukları Müsiki Federasyonu ile Koska semtinde açtığı Dârülmüsikî dershanesinde müzik faaliyetlerini devam ettirerek pek çok talebe yetiştirmiştir. Sadettin Kaynak, Sadi Hoşses, Selahattin Pınar, Faruk Ârifî Emhaz ve Şükrü Tunar bunlar arasında yer alır.

Mehmed Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı'nı besteleyen ve hüseyinî-büselik adıyla bir makam terkip eden Kâzım Bey âyin, du-rak, ilâhi, operet, peşrev, saz semâisi, beste, şarkı ve marş formlarında 200 civarında eser bestelemiştir. Bunlardan yetmiş yedi adedinin listesini Yılmaz Öztuna vermektedir. Sultâniyegâh makamındaki Mevlevî âyini 1898'de Hâfız Musullu Osman Dede Efendi'nin ısrarı üzerine bestelemiştir. "Rüzgâr uyumuş, ay dalıyor, her taraf ıssız" mısrayla başlayan hüzzam, "Gam seni terk eylemez, sen eyle terk-i gam biraz" mısrayla başlayan şedaraban şarkıları; "Düştü vaktâ ki rahm-i mâderden Osman âşikâr" mısrayla başlayan Şehzade Osman Marşı; "Sen kutb-i muallâsın yâ Hazret-i Sa'deddin" mısrayla başlayan uşşak, "Subh u şâm aşkınlâ cânan gözleri hep ağıladı" mısrayla başlayan hüseyinî, "Cihanda en büyük ni'met saâdet yâ Resûlallah" mısrayla başlayan hüzzam ilâhileri eserlerinden birkaçıdır. Müsikiyle ilgili eserleri şunlardır: **1. Ta'lim-i Müsiki yahut Müsiki Istılâhâtı** (İstanbul 1310; Türk müzikisinin ilk sözlüğü kabul edilen eser, Gülte-

kin Oransay tarafından sadeleştirilerek bazı ilâvelerle 1964'te Ankara'da, aynı yıl İbrâhim ed-Dakûki tarafından Arapça'ya tercüme edilerek Bağdat'ta yayımlanmış, yine İbrâhim ed-Dakûki'nin esere *el-Müstedrek* adıyla yazdığı zeyil 1965'te Bağdat'ta neşredilmiştir). **2. Notalı Mektep Şarkıları** (İstanbul 1330). **3. Osmanlı Gençlerine Tuhfe** (İstanbul 1333). **4. Müsiki Nazariyatı** (İstanbul 1339). **5. İbtidâî Nota Dersleri** (İstanbul 1332, 1333, 1334). Ayrıca *Kavâid-i Fârisî* adlı bir eseri neşredilmiş (İstanbul 1315), müzik konulu *Hayâtü'l-ervâh* adlı kitabı ise henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zekâizâde Ahmed [rsoy], "Kâzım Uz Bey", *Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri* (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), İstanbul 1939, XVIII, 928; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 211-212; Muhiddin Naibantoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, İstanbul 1964, s. 168; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 175-179; Yusuf Ömürlü – Dinçer Dalkılıç, *İlâhiyat-ı Ken'an*, İstanbul 1988, s. 38-39, 70-71, 82-83, 112-113, 140-141; Töre, *İlâhiler*, VIII, 427; IX, 227, 229, 242, 243; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 118-119; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Musikî Literatürü*, İstanbul 2003, s. 235-239; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi*, Ankara 2006, II, 463-464; Mehmed Altun, *Özgürlük Notları Milli Marşın Öyküsü*, İstanbul 2008, s. 130-131; "Arşiv Vesikalari. Başbakanlık Arşivi. Muallim Kâzım (Uz)'un Resmî Haltercüsü Sureti", *MM*, sy. 267 (1971), s. 14, 19.

NURİ ÖZCAN

UZEYR

(bk. ÜZEYİR).

UZİCE

(bk. ÖZİÇE).

UZLET

(العزلة)

Belirli bir ruhsal olgunluğa ulaşmak amacıyla dünya hayatından ve sosyal çevreden uzaklaşarak arzuları sınırlamaya çalışma, münzevi bir yaşam sürme.

Çile, inzivâ ve zühde (asetizm) yer veren dinî geleneklerde uzlet yaşantısı ruhsal olgunluğa ulaşma ve arınmanın bir yolu olarak görülür. Mistik din yorumlarının yaygın olduğu Hint dinleri, Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslâm geleneklerinin yanı sıra Maniheizm gibi gnostik inanç sistemlerinde günahlardan arınmak, gerçeği kav-

ramak ve mânevî olgunluğa erişmek amacıyla uzlet yaşantısına yer verilir. Bütün bu geleneklerde uzletin iki önemli karakteristiği dikkati çeker: Sosyal çevreden ve dünya tutkularından elden geldiğince uzaklaşmak, teemmül ve istiğrakla ruhsal aydınlanmayı amaçlamak.

Uzletle asetizm ve manastır yaşantısı arasında yakın bir ilişki vardır; zira uzlet asetizme dayalı manastır yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Her ne kadar aralarında fark varsa da oldukça erken dönemlerden itibaren birçok geleneğe asetik yaşantının varlığı bilinmektedir. Meselâ eski Yunan'da Pisagorcular, Stoacılar, sofistler, Eleusis misterleri ve Sinikler arasında asetik yaşantıya ver verilmiştir. Hinduizmle bağlı bazı akımlarla Jainizm'de ruhsal arınmayı sağlamak ve devam edegelen ruh göçü sürecinde bir sonraki yaşamda daha iyi bir konumda doğabilmek için asetik yaşama önem verilir. Upanişadlar döneminden itibaren Hindu geleneğinde kendini tamamen meditasyona vermek amacıyla toplumdan ayrılarak ormanda yaşayan keşişler mevcuttur. Benzer şekilde Budizm'de de ideal bir dinî hayatın manastırlarda keşiş hayatı sürmekle mümkün olacağı kabul edilir. Yahudilik'te milâttan önce II. yüzyıldan beri düzenli münzevi hayatın varlığı bilinmektedir. Hıristiyanlık'ta da III. yüzyıldan itibaren bu geleneğe yer verilmiştir (bk. KEŞİŞ). Asetik tutum ve davranışlar, hem bu yaşamı sürdüren kişinin kendi günahları hem de diğer insanların günahları için bir kefaret şeklinde kabul edilir. Uzlet, sessizlik ve meditasyonun yanı sıra az yeme içme ve az uyuma gibi ılımlı bir asetizmi benimseyen keşişlerin çoğunlukta olmasına rağmen kendine eziyet etmeyi ve dünyadan tamamıyla bağımsızlık yolunu seçerek katı asetik yaşantıya yer verenler de vardır. Meselâ "hava giyenler" diye bilinen Jainist akım mensubu keşişler, hiçbir şey yiyip içmeme şeklindeki katı asetizm uygulamakta ve hiçbir canlıyı incitmemek amacıyla tamamen çıplak yaşamayı tercih etmektedir.

İnsanın gerçek benliğini meydana getiren ruhun ilâhî âlemden maddî âleme ve bunun bir parçası olan bedene düştüğünü var sayan, ruhun kurtuluşunun maddî âlemden ve bedenden elden geldiğince uzak durulması gerektiğini düşünen gnostik geleneklerde uzlet yaşantısına önem verilir. Yeryüzü yaşantısı ve beden ruhun hapishanesi, zindanı ve mezarı olarak değerlendirilir. Maniheizm'de ve çeşitli hıristiyan gnostik akımlarda, bu tutsaklığın sürmesi için maddî âlemlerle bedeninin arzu ve

UZLET

isteklerinin ruhu saptırarak gerçek benliğini kavramasını engellemeye çalıştığına, böylece onun bu hapisane yaşantısına bağlı şekilde varlığını sürdürmesine gayret ettiği inandırılmaktadır. Ruhun, dolayısıyla insanın gerçeğe ulaşması ve kurtulması için dünya yaşantısından, beden arzu ve isteklerinden uzak durması, bunun için de uzlet yaşantısına yönelmesi gerekli görülür.

Birçok dinî gelenekte uzlete çekilen kişinin birtakım kurallara uyması, bu yaşamla hedeflenen özel amaçları gerçekleştirme doğrultusunda belirli bir program ve disipline göre yaşaması gerektiği düşünülür. Meselâ uzlette manastır yaşamını tercih eden hıristiyan keşişleri için geçerli olan "Benedictine kuralları" vardır. Budist keşişleri ise "Viyan kuralları"na riayet etmek durumundadır. Yine birçok dinî gelenekte uzlete çekilen kişilerin bu yaşama başlamanın göstergesi sayılan birtakım özel işaretler taşıması gerekir. Bazı geleneklerde özel bir giysi giyilir, saçların uzatılması veya Budist geleneğinde başın tamamen ya da hıristiyan geleneğinde başın tepe kısmındaki saçların kazıtılması gibi hazırlıklar yapılır. Hindu kaynaklarından Rig Veda'da uzun saçlı asetiklerden bahsedilmektedir. Gelenekten geleneğe bazı farklılıklar bulunmakla birlikte uzlet yaşantısında uyulması gereken kuralların başında sessizlik, meditasyon, teemmül, istişrak, dua, oruç, nefis tezkiyesi ve sebat gelmektedir. Bunun dışında manastırda yaşamaya dayalı uzlet yaşantısında cemaat kurallarına uyma, disiplin, mutlak itaat ve müşride bağlanma gibi kurallara uyma zorunluluğu vardır. Bu kurallar genellikle insanların kişisel arzu ve ihtiraslarını kırma, onları teslimiyet, tevazu ve alçak gönüllülüğe teşvik etme amacına yöneliktir. Bazı dinî geleneklerde uzlet yaşantısının bir ömür sürdürülmesi hedeflenir. Bunun yanında bazı geleneklerde geçici bir süre için uzlete çekilme uygulamalarına da rastlanır. Meselâ Tayland'da gençler, olgunlaşma dönemine geçişi sembolize eden kısa süreli bir keşiş yaşantısı tecrübesi geçirir. Yine Hinduizm'deki "aşram" kavramı geçici bir keşişlik yaşantısını tanımlamakta ve tam keşişliğe bir geçiş dönemini ifade etmektedir.

En azından Hâkimler döneminde ortaya çıkan Naziriler (Sayılar, 6/1-21) bilindiği kadarıyla ilk münzevi yahudilerdir. Şarap gibi bazı içeceklerden ve evlilikten uzak durarak kendilerini Tanrı'ya adanmış Naziriler'in (Sayılar, 6/8) daha geç versiyonu milâttan önce II. yüzyılda ortaya çık-

tığı kabul edilen Esseniler'dir. Ölüdeniz civarındaki mağaralarda yaşayan bu yahudi tarikatı mensupları, gerek münzevi yaşayışları gerekse dinî inançları bakımından geleneksel Yahudilik'ten oldukça farklıydı. Talmud'da da Simeon ben Yohai ve Rabbi Zeira gibi münzevi yahudi rabbilere referanslar vardır. Muhtemelen Vaftizci Yahyâ da Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde münzevi yahudi gruplarının liderlerindendi. Özellikle milâttan sonra 70 yılında başlayan ikinci diasporadan sonra Yahudilik'te münzevi eğilimler artmıştır. VII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan İseviye, Yudganiyye, Karâlik gibi yahudi mezhepleri bu psikolojinin sonucudur. XVIII. yüzyılda Doğu Avrupa'da yaygınlaşan Hasedizm yahudi uzlet hayatının modern versiyonunu oluşturur. Hıristiyan geleneği açısından Anadolu'da asetik yaşantısının Basil (ö. 379) ve kız kardeşi Macrina'nın faaliyetleriyle yaygınlık kazandığı düşünülür. Basil'in kardeşi olan Gregory (ö. 395) yazdığı eserlerle ilk büyük monastik teolog sayılmış, İstanbul ve X. yüzyıldan itibaren Yunanistan'daki Athos (Aynaroz) dağı hıristiyan asetizminin birer merkezi haline gelmiştir. Hıristiyan asetikler Doğu Avrupa'nın hıristiyanlaştırılmasında aktif rol oynamıştır. İstanbul'un Türkler tarafından fethi ve 1917 Rus İhtilâli gibi bazı olaylar hıristiyan asetizmi açısından olumsuz etkiler bırakmıştır.

Asetizme önem verilen Budizm'de Buddha (Buddha) sonrası dönemde manastır yaşamı Budizm'in temel kurumunu teşkil etmiş ve keşişler doğru inancın gerçek temsilcileri kabul edilmiştir. Başlangıçta gezgin asetikler görünümünde olan ve dilenmeye önem veren Budist asetizmi, sonradan "vihara" denilen manastırlarda ya da "guha" denilen mağaralarda cemaat şeklinde yaşamı temel almıştır. Budizm'de Sangha teşkilâtı bünyesinde erkek keşişlere "upâsakas" (bhikkhu), kadın keşişlere "upâsikas" (bhikkhuni) adı verilmektedir. Asetik yaşama giriş iki aşamada meydana gelmekte, yedi ya da sekiz yaşlarında adaylık töreniyle keşiş yaşantısına başlanmakta, yirmi yaşında tam giriş töreniyle kişi bhikkhu ya da bhikkhuni olarak kutlanmaktadır. Asetikler başlarını kazımakta, yöresine göre portakal, sarı, kahverengi, kırmızı, gri ya da siyah keşişlik elbisesi giymekte ve sadaka taşı taşımaktadır.

Uzlet yaşantısına yer veren bütün dinî geleneklerde asetik yaşam süren kişinin elden geldiğince dünyevî hayatla ilgisini en az düzeye indirmesi istenir. Öyle ki Jainizm ve Maniheizm gibi dinlerde uzlete

çekilmenin en ideal örneğini ancak azizler ya da seçilmişler ortaya koyabilir. Meselâ Maniheizm'de seçilmişlerin ağız, el ve cinsel yaşama yönelik üç mühre sıkı sıkıya bağlanması beklenir. Dolayısıyla bunlar et ve şaraptan, yalandan, sahtekârlıktan, her türlü kötülükten, iş yapmak suretiyle doğaya zarar vermekten ve cinsellikten uzak durmak zorundadır. Yaşamlarının genelini dua, ibadet ve oruçla geçirmek durumundadır ve yalnızca bitkisel (vegeteryan) diyet yapabilirler. Bazı erken dönem hıristiyan asetiklerle Budist, Jainist ve Hindu asetikler de et yemeye karşı çıkarak bitkisel diyeti uygun görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Jonas, *The Gnostic Religion*, Boston 1958, s. 62-63; E. R. Hardy, "Asceticism", *A Dictionary of Christian Ethics* (ed. J. Macquarrie), Philadelphia 1967, s. 20-21; a.mf., "Monasticism", a.e., s. 216-217; E. M. Yamauchi, *Gnostic Ethics and Mandaean Origins*, Cambridge 1970, s. 31-34; M. Eliade, *A History of Religious Ideas* (trc. W. R. Trask), Chicago 1978, I, 235-238; K. Rudolph, *Gnosis: The Nature of and History of an Ancient Religion* (trc. ve ed. R. McLachlan Wilson), Edinburgh 1983, s. 257-258; M. Southwold, *Buddhism in Life*, Manchester 1983, s. 214-218; P. Harvey, *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*, Cambridge 1990, s. 217-243; A. S. Atiya, *A History of Eastern Christianity*, Millwood 1991, s. 291-294; *Documents of the Christian Church* (ed. H. Bettenson), Oxford 1992, s. 116-132; J. A. Montgomery, "Ascetic Strains in Early Judaism", *Journal of Biblical Literature*, LI/3, New York 1932, s. 183-213; T. C. Hall, "Asceticism (Introduction)", *ER*, II, 63-69; W. O. Kaelber, "Asceticism", *Encyclopedia of Religion* (ed. L. Jones), Detroit 2005, I, 526-530.

ŞİNASİ GÜNDÜZ

□ TASAVVUF. Sözlükte "bir kenara çekilme, alâkayı kesme, beden ve düşünce itibarıyla ayrı olma" gibi anlamlara gelen **uzlet**, tasavvufta bir zâhidin veya sūfînin Allah'a daha fazla ve daha ihlâslî şekilde ibadet etmek için dünyevî işlerden kendini soyutlayarak bütün varlığıyla Hakk'a yönelmesini ifade eder. Uzlet kavramı için **tebettül** (el-Müzzemmil 73/8), **halvet**, **vihdet**, **inzivâ**, **infirâd** (teferrüd), **inkitâ** gibi terimler de kullanılır. Seyyid Şerîf el-Cürcânî'ye göre uzlet inkitâ ve inzivâ suretiyle halka karışmaktan (ihtilâl) uzaklaşmaktır. Uzletin esas maksadı nefsi terbiye ve ıslah edip Hak Teâlâ'nın yakınlığını kazanmaktır. Bu niteliği taşımayan uzlet ve halvet hayatına itibar edilmez. Allah'a ait yalnız ve tek olma (ahad-vitr) sıfatının tecelîsine mazhar olanlar halk içinde iken de daima uzlette ve halvette bulunur (Muh-yiddin İbnü'l-Arabî, II, 201-204). Uzlet âbid, zâhid ve ârifler arasındaki ortak bir de-